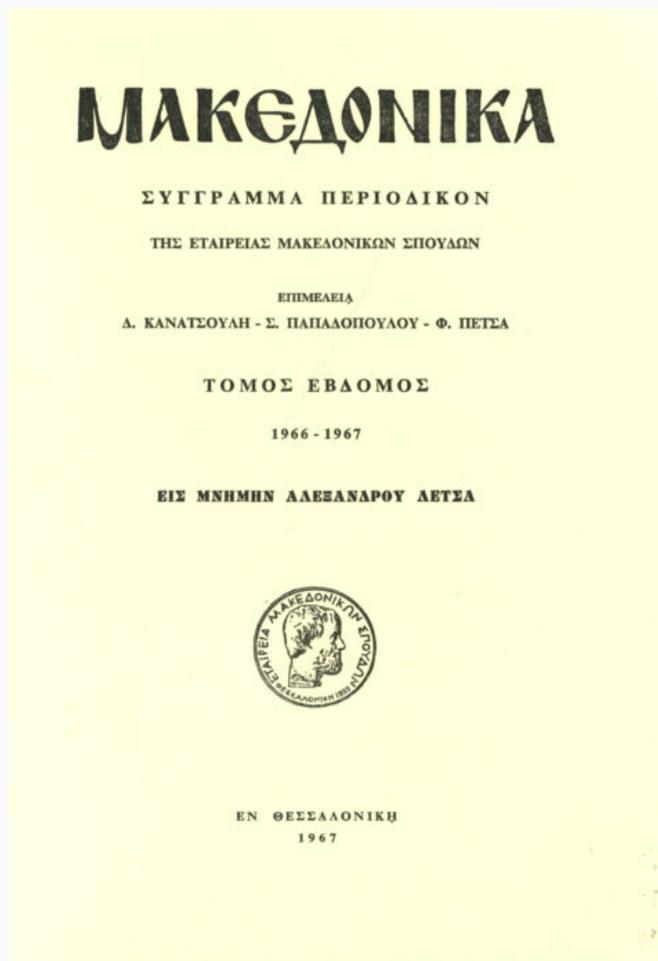

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Νέα στοιχεία για την απήχηση των απελευθερωτικών αγώνων των Σέρβων στους Έλληνες και για τη συμμετοχή τους σ' αυτούς

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.982](https://doi.org/10.12681/makedonika.982)

Copyright © 2015, Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βακαλόπουλος Α. Ε. (1967). Νέα στοιχεία για την απήχηση των απελευθερωτικών αγώνων των Σέρβων στους Έλληνες και για τη συμμετοχή τους σ' αυτούς. *Μακεδονικά*, 7, 264-276. <https://doi.org/10.12681/makedonika.982>

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΗΧΗΣΗ
ΤΩΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΒΩΝ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ Σ' ΑΥΤΟΥΣ¹

Σκοπός τῆς μικρῆς αὐτῆς ἐργασίας δὲν εἶναι νὰ παρουσιάσω συνταρακτικά στοιχεῖα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ εἶναι ἀπὸ χρόνια πολλὰ γνωστὰ χάρις στὶς ἐργασίες τῶν Σέρβων καὶ Ἑλλήνων ἱστορικῶν, ἀλλὰ νὰ προσθέσω μερικὲς νέες εἰδήσεις, ποῦ ἔμειναν ἀχρησιμοποίητες, εἴτε γιὰτὶ βρίσκονταν σὲ σπάνια βιβλία ἢ φυλλάδια καὶ διέλαθαν τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν εἴτε γιὰτὶ εἶχαν καταγραφῆ σὲ χειρόγραφα ἀπομνημονεύματα Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν ἢ ἄλλα ἔγγραφα ποῦ δημοσιεύθηκαν μετὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ τελευταίου μεγάλου πολέμου.

1. Ἔτσι π.χ. τὰ «Ἐνθυμήματα στρατιωτικά» τοῦ Νικ. Κασομούλη μᾶς μιλοῦν γιὰ τὴν εὐφρόσυνη ἀπήχηση ποῦ εἶχαν στὶς ἀκοὲς τῶν Μακεδόνων καὶ Θεσσαλῶν οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν Σέρβων στὰ 1802. Οἱ ἄρματολοι καὶ κλέφτες τῶν χωρῶν αὐτῶν, μόλις βεβαιώθηκαν γι' αὐτὸ τὸ γεγονός, πῆραν νέο θάρρος, λησμόνησαν τὰ παθήματά τους, παράβλεψαν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν μεγάλη δύναμη τοῦ Ἄλῃ πασᾶ καὶ ἄρχισαν τώρα πιὸ προσεκτικὰ καὶ πιὸ φρόνιμα νὰ προετοιμάζονται γιὰ μιὰ ἐξέγερση ἐναντίον τῶν τυράννων².

Πρὶν ὅμως προχωρήσω στὴν ἐξέταση τῶν στοιχείων αὐτῶν θὰ ἤθελα νὰ μνημονεύσω σύντομα τὶς σχετικὲς εἰδήσεις μὲ τὴν δράση τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου στὴν Σερβία πρὶν ἀπὸ τὰ 1806, ποῦ παραθέτει ὁ Ἐπανάστασις Ν. Γούδας στὸς «Παραλλήλους βίους» του. Σύμφωνα μὲ αὐτές, ὁ Γ. Ὀλύμπιος, ποῦ εἶχε συνδεθῆ μὲ τὸν δεσμό τοῦ ἀδελφοποιτοῦ μὲ τὸν Βέλκο Πέτροβιτς, ἀρχιστράτηγο τοῦ Καραγεώργη, ὀδήγησε πολλοὺς Μακεδόνες, ἀνάμεσα στὸς ὁποίους τὸν Νικοτσάρα καὶ τὸν Καρατάσο, στὴν Σερβία καὶ ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς Σέρβους ἐπετέθηκαν νύχτα ἐναντίον τῶν χιλιᾶδων

¹ Ἡ μελέτη αὐτή, ποῦ ἔχει δημοσιευθῆ στὰ γαλλικὰ στὸν τόμο IX-1 (1967) 305-314 τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου, ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ στὰ ἑλληνικὰ, γιὰ νὰ εἶναι προσιτὴ στοὺς Ἑλληνες ἀναγνώστες καὶ ἐρευνητές.

² Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά τῆς ἐπανάστασως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833, Ἀθήνα 1939, τ. 1, σ. 68.

Τούρκων τοῦ Τοπάλ πασᾶ καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀπὸ τότε ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἔμεινε κοντὰ στοὺς Σέρβους, ἐνῶ οἱ συναρχειοῖ τοῦ γύρισαν πίσω στὸ Ἄγ. Ὅρος.

Ἀργότερα, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1803, ὁ Γεωργάκης πηγαίνει στὸ Βουκουρέστι καὶ συνεννοεῖται μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνο Ὑψηλάντη γιὰ τὴν ὀργάνωση κινήματος, παρόμοιου μὲ τὸ σερβικὸ. Ὑστερα ἀπὸ πολεμικὴ δράση καὶ παραμονὴ ἐκεῖ πολλῶν χρόνων ξαναγυρίζει στὴν Σερβία καὶ παίρνει μέρος στὴν μάχη ποὺ δόθηκε ἐναντίον τοῦ Τσαλι πασᾶ στὶς ὄχθες τοῦ Μοράβα, στὴν θέση ποὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν Γιαγατίνα στὸ Βελιγράδι. Καὶ ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν. Στὴν μάχη αὐτὴ διακρίθηκε ὁ Γεωργάκης γιὰ τὴν ἀνδρεία καὶ τὶς ἡγετικές του ἰκανότητες. Ἐπίσης ἀργότερα πῆρε μέρος στοὺς ἀγῶνες τῶν Σέρβων ἐναντίον τοῦ Χουρσίτ πασᾶ¹.

Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ φέρνει κυρίως σὲ ἐπαφὴ τοὺς Ἕλληνες μὲ τοὺς Σέρβους κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ἀγῶνων τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων εἶναι, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος στὴν ἐπανάσταση τῶν Σέρβων ἔβλεπε ἓνα κίνημα ποὺ ἦταν πολὺ φυσικὸ νὰ φέρῃ μιὰ ἀναστάτωση στὰ Βαλκάνια καὶ νὰ προκαλέσῃ ἴσως καὶ τὴν ἐκδήλωση ἐνὸς παρόμοιου κινήματος στὴν Ἑλλάδα. Ὁρθῶ εἶχε διῖδει τὶς μύχιες σκέψεις τοῦ ἀνδρα αὐτοῦ ὁ Μ. Ναπολέων, ὅταν στὶς παραμονὲς τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης τοῦ Τίλσιτ (1807) εἶπε στὸν τσάρο Ἀλέξανδρο Α΄: «Γινώσκω τὰ σχέδια τοῦ Ὑψηλάντου· ἀπατᾶ ἀμφοτέρους ἡμᾶς· μόνον διὰ τὰς χιμαῖρας αὐτοῦ ἐργάζεται», ἐννοώντας δηλαδὴ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους του².

Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἑλληνα αὐτοῦ πατριώτη καὶ τὴν συμβολὴ του στὴν προώθηση τοῦ σερβικοῦ ζητήματος ἔχουν κιόλας ἱστορηθῆ. Πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν ἐπαφὴ τοῦ Ὑψηλάντη μὲ τοὺς Σέρβους ἐπαναστάτες καὶ γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του στοὺς ἀγῶνες τοὺς ἀναφέρει ὁ Μ. Λάσκαρις στὴν μελέτη του «Ἕλληνες καὶ Σέρβοι κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικὸς τῶν ἀγῶνας» (Ἀθῆναι 1935), σ. 28-38. Ἐπομένως εἶναι περιττὸ νὰ ἐπαναλάβω τὰ γνωστά. Θέλω λοιπὸν νὰ μνημονεύσω τὸ περιεχόμενον ἐνὸς ἐμπιστευτικοῦ ρωσικοῦ ἐγγράφου, ποὺ δημοσιεύθηκε πρόσφατα καὶ ποὺ ἀναφέρεται στὴν συμμετοχὴ ἀκριβῶς αὐτῆ τοῦ Ὑψηλάντη στοὺς σερβικοὺς ἀγῶνες. Τὸ ἐγγραφο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ διοικητῆς τῶν ρωσικῶν

¹ Ἀναστ. Ν. Γούδα, Βίοι παράλληλοι, Ἀθῆναι 1872, τ. 5, σ. 400-407. Πρβλ. καὶ Μ. Λάσκαρι, Ἕλληνες καὶ Σέρβοι κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικὸς τῶν ἀγῶνας, Ἀθῆναι 1935, σ. 37.

² Ἰωάνν. Φιλίμοнов, Δοκίμιον περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι 1859, τ. 2 σ. 65.

δυνάμεων τῆς Βλαχίας Ι. Ι. Μίχελσον στις 16/28 Ἰουνίου 1807 πρὸς τὸν ἑλληνικῆς καταγωγῆς Κ. Κ. Ροδοφοινίκη, πράκτορα καὶ ἀπεσταλμένο τῆς Ρωσίας στὸν Καραγιώργη. Σύμφωνα μ' αὐτό, ὁ Μίχελσον δίνει ὁδηγίες στὸν Ροδοφοινίκη γιὰ τὴν στάση πού πρέπει νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τῶν Σέρβων. Ἐτσι στὴν παράγραφο 7, ὅπου μιλεῖ γιὰ τὸν Ὑψηλάντη, γράφει ὅτι ὁ πρίγκιπας εἶναι σύμφωνος γιὰ τὴν ἀποστολὴ Ἑλλήνων ἐθελοντῶν, γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Σέρβους, ὅτι ὀφείλει ὁ Ροδοφοινίκη νὰ συνεννοηθῇ γι' αὐτὸ μαζί του καὶ κατόπιν μὲ τὸν ἀντιστράτηγο Μιλοράδοβιτς γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ τοὺς στείλῃ ἀπ' ἐκεῖ. Ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀκόμη στρατηγὸ θὰ ζητήσῃ ὁ Ροδοφοινίκη ὄπλα, μολύβι καὶ μπαρούτι, τὰ ὁποῖα προορίζονται γιὰ τὸν ἐφοδιασμὸ τῶν Σέρβων. Οἱ ἐθελοντῆς θὰ πάρουν μαζί τους καὶ τὰ 6 κανόνια, πού προορίζονται ἐπίσης γιὰ τοὺς Σέρβους καὶ πού βρίσκονται στοῦ ἀντιστρατήγου Ἡσαίεφ.

Στὴν παράγραφο 9 μιλεῖ ὁ Μίχελσον γιὰ τὴν παράδοση 50 χιλ. πιάστρων στοὺς Σέρβους, γιὰ τὴν ἐξαγορὰ 4500 ὄπλων πού βρίσκονται στὸ Σεμλίνο καὶ πού πρέπει νὰ μεταφερθοῦν κρυφά, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα ἀπαγόρευση τῆς αὐστριακῆς κυβέρνησης γιὰ τὴν μεταφορὰ ὄπλων.

Στὴν παράγραφο 11 τοῦ δίδει τὴν ἐντολὴ, ἀφοῦ βεβαιωθῇ γιὰ τὴν ἀφοσίωση τῶν Σέρβων στὸν θρόνο τὸν ρωσικό, νὰ διαθέτῃ μὲ ἀνεση τὰ ρωσικὰ στρατεύματα κατὰ τὶς ἐπιχειρήσεις φροντίζοντας νὰ βρίσκειται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν Καραγιώργη καὶ μέσω αὐτοῦ μὲ τοὺς ρωσικούς στρατοὺς πού βρίσκονται στὴν Δαλματία καὶ στὰ Ἴονια Νησιά¹.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ σημεῖο εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ ἴσως στηριζεῖ λίγο παρακάτω ὀρισμένες εἰδήσεις, πού ἀναφέρονται σὲ ἐνέργειες Ρώσων πρακτόρων μέσω Σερβίας ἢ μέσω τῶν Ἰονίων νησιῶν στοὺς Ἑλληνας τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας. Γεγονὸς ὅμως ἀναμφισβήτητο εἶναι ὅτι οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σέρβων ἀπὸ τὰ 1804 καὶ ἐξῆς καὶ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1806-1812 ἀποτελοῦν γιὰ τοὺς Ἑλληνας, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους βαλκανικούς λαοὺς, ἓνα λαμπρὸ παράδειγμα γιὰ μίμηση καὶ ἓνα ἐπικίνδυνο ἔναυσμα γιὰ μεγαλύτερη πυρκαϊὰ στὰ Βαλκάνια. Ὁ ξεσηκωμὸς τῶν Σέρβων ἀπηχεῖ βαθύτατα στις ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων καὶ τοῦ λαοῦ.

2. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγῶνων τῶν Σέρβων προέρχεται καὶ ἓνα «Θούριον ἄσμα» πού ἀποδίδεται στὸν Ρήγα Βελεστινλή, ἀλλὰ φαίνεται πὼς εἶναι πλαστὸ καὶ ἔχει συντεθῆ ἀπὸ μιμητὴ τοῦ Ρήγα. Οἱ δύο τελευταῖες του στροφὲς εἶναι χαρακτηριστικές:

¹ Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν 19 καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20 αἰ. (Ρωσ.), Μόσχα 1963, Σειρά 1, τ. 3 σ. 624-625. Βλ. προγενέστερα στοῦ Λ ἄ σ κ α ρ ι, Ἑλληνας καὶ Σέρβοι, σ. 35, 37.

Ἰδοὺ κ' οἱ Σερβιῶται, γένος ποτὲ μικρόν,
 ἠμπόρεσαν νὰ ρίψουν ζυγὸν τόσον πικρὸν
 κ' ἐψήφισαν ἀμέσως ἐμπείρους στρατηγούς·
 πρῶτον τὸν Τσέρνην Γεώργην καὶ ἄλλους ὁδηγούς
 καὶ τώρα προχωροῦσι καθὼς οἱ ἄετοί
 καὶ τὸν ἐχθρὸν διώκουν ὡς λέοντες κι αὐτοί.

Κ' ἡμεῖς Ἑλλάδος τέκνα, Ἑλλήνων τῶν λαμπρῶν,
 δουλοπρεπῶς νὰ ζῶμεν, δὲν εἶναι θλιβερόν;
 Λοιπόν, ὅπόσοι ζῶμεν μὲ πατριωτισμόν,
 ἄς δεῖξωμεν κἂν τώρα τὸν ἐνθουσιασμόν.
 Ἀνδρῆοι Ἡπειρῶται, Μανιάται, Θετταλοὶ
 κι ἀπὸ τὰ πέριξ ὅσοι, ὀλίγοι ἢ πολλοί,
 καὶ σεῖς οἱ Μακεδόνες μετὰ Μοραῖτῶν,
 στὴν οἰκουμένην ὄλην ἄς κάμωμεν γνωστόν,
 ὅτ' εἴμεθα Ἑλλήνων ἀπόγονοι ἡμεῖς,
 ἐπάξιοι τῆς δόξης καὶ κάθ' ἄλλης τιμῆς!
 Ἐλάτε, μὴ ἀργεῖτε. Μᾶς ἦλθεν ὁ καιρὸς,
 διὰ νὰ δοξασθῶμεν, νὰ ζήσωμεν λαμπρῶς!¹

Ἄλλὰ καὶ στὸ βιβλίον τοῦ «Ἀωνόμου Ἕλληνας», ποὺ κυκλοφόρησε στὰ 1806 στὴν Ἰταλία μὲ τὸν τίτλο «Ἑλληνικὴ Νομαρχία», σημειώνεται ἔντονος ὁ ἐνθουσιασμός του ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν Σέρβων. «Οἱ Σέρβοι μᾶς δίδουν αὐτὸ τὸ μεγάλο παράδειγμα, ὃ Ἕλληνας! Αὐτοὶ ἦτον ὁ λαὸς ὁ πλέον ἀπλούστατος καὶ βέβαια καθεὶς ἐστοχάζετο ὅτι ἀργότερα ἤθελε λάμψει ἢ Ἐλευθερία εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη παρά εἰς τὰ ἄλλα. Μ' ὄλον τοῦτο ὁ θαυμαστός στρατηγὸς τῶν καὶ ἐλευθερωτῆς τῶν Γεώργιος ἐστάθη ἱκανὸς νὰ ἐπαναστατήσῃ ὄλους τοὺς συμπατριώτας τῶν καὶ εἰς τὸ βραχύτατον διάστημα ἕξ μηνῶν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Πατρίδα του ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας. Ὡ πόσα μαθήματα ἔδωκεν καὶ πόσας ἀμφιβολίας διέλυσεν μὲ τὰ ἔργα του ὁ ἀξιάγαστος Γεώργιος εἰς μεταχείρισιν τῶν Ἑλλήνων! Ὡ, πόσον ἀποστόμωσε τοὺς ἀνοήτους καὶ φλυάρους κατὰ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὰ κατορθώματά του καὶ ἐτρόμαξεν τοὺς ἀχρεῖους Ὀθωμανοὺς μὲ τὰ ἄρματα τῆς νίκης καὶ τῆς ἐκδικήσεως!»².

¹ Α. Ι. Βρανούση, Συμβολὴ στὴν ἔρευνα γιὰ τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα καὶ τῶν μιμητῶν του, μ' ἓνα ἄγνωστο «Θούριον ἄσμα». «Ν. Ἐστία» 44 (1948) 1233.

² Ἀωνόμου τοῦ Ἑλλήνας, Ἑλληνικὴ Νομαρχία, ἐκδ. Β', Εἰσαγωγή - Ἐπιμέλεια Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἀθῆναι 1948, σ. 186-187. Πρβλ. καὶ σ. 190. Βλ. καὶ ἐκδοσὴ Γ. Βαλέτα, Ἀθῆναι 1957, σ. 216. Πρβλ. καὶ σ. 221.

Ἄλλο παράδειγμα, παντοτινό, ὅπως λέγει, καὶ μάλιστα ἑλληνικό, εἶναι τῶν Μανιατῶν, ποὺ ἔμειναν πάντοτε ἐλεύθεροι, γιατί οἱ Τούρκοι δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ εἰσδύσουν στὰ ἀπρόσιτα καὶ ξερά βουνά καὶ νὰ τοὺς ὑποτάξουν καὶ δὲν τολμοῦν πιά νὰ πλησιάσουν στὰ σύνορά τους¹.

Ἡ ἐπανάσταση τῶν Σέρβων εἶναι τὸ κοινὸ θέμα τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἴσως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ μεγάλου ἐκείνου γεγονότος οἰστρηλατήθηκε ἡ ψυχὴ τοῦ συγγραφέα τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας» καὶ ἔκανε πρὸς τοὺς συμπατριῶτές του τὸ θερμὸ κήρυγμά του, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ποικίλες σκέψεις ἐνὸς πατριώτη, ἀπελπισμένου ἀπὸ τὴν τυραννία—σκέψεις ποὺ γράφτηκαν μέσα σὲ μιὰ φλογερὴ ἀτμόσφαιρα ἰδεῶν ποὺ κυκλῶνει ἀπὸ παντοῦ τοὺς Ἑλλήνες τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ².

3. Ἀπὸ τὰ δραματικὰ γεγονότα, ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἱστορία τῶν Σέρβων καὶ συγκινοῦν τὶς ἑλληνικὲς ψυχές, γνωστὴ εἶναι ἡ τολμηρὴ προσπάθεια τοῦ μεγάλου Μακεδόνα ἀρματολοῦ καὶ κλέφτη Νικοτσάρα νὰ ἐνωθῆ μὲ τὰ ρωσικὰ στρατεύματα τῆς Βλαχίας καὶ κατόπιν νὰ στραφῆ πρὸς βοήθεια τῶν Σέρβων. Ὁ Μ. Λάσκαρις στὸ βιβλίον, ποὺ ἀναφέραμε, παραθέτει³ ὁλόκληρη τὴν διεξοδικὴ ἀφήγηση τοῦ Κωνστ. Σάθα⁴, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν γνώμη του, εἶχε ὑπ' ὄψη του ἔγγραφα τοῦ ἀρματολοῦ σωζόμενα στὰ χέρια τῶν ἀπογόνων του. Ἡ ἀφήγηση ὁμως αὐτὴ τοῦ Σάθα νομίζω ὅτι περιέχει πολλὰ ὑποπτα καὶ μυθιστορηματικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀσφαλῶς ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν θερμὴ φαντασία του καὶ ἀπὸ τὴν γνωστὴ του τάση πρὸς τὴν ὑπερβολή.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση τοῦ Σάθα, ὁ Νικοτσάρας ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Σκόπελο ἀποβιβάστηκε στὴν Κατερίνη τοῦ Ὀλύμπου στὶς 23 Ἰουλίου 1807 μὲ 550 ἐκλεκτοὺς ἄνδρες. Ἀκολουθώντας ἔπειτα τὶς κορυφογραμμὲς τῶν Πιερίων πέρασε τὶς γέφυρες τοῦ Ἀλιάκμονα, τοῦ Καρασμὰκ (ἐννοεῖ: Καρὰ Ἀσμὰκ, δηλ. τοῦ σημερινοῦ Λουδία) καὶ Ἀξιοῦ, ἔφτασε στὸν σταθμὸ Κουιμεντσέ, πυρπόλησε τὰ χάνια του, ἀνέβηκε στὴν Κερκίνη, κατέλαβε τὸ Κονιαροχώρι καὶ προχωρώντας ἐπάνω στὶς κορυφογραμμὲς ἔφτασε στὴν κωμόπολη Βέτερνα καὶ ἀπ' ἐκεῖ πέρασε στὸ Δεμίρ Χισάρ (Σιδηρόκαστρο). Κατόπιν, ἐπειδὴ βρῆκε ἀντίσταση στὴν κλεισούρα, διευθύνθηκε πρὸς τὸ Νευροκόπι, ὑποχώρησε πρὸς τὴν Τσέρνοβα, πέρασε νύχτα τὸν ποταμὸ Νευροκόπι (ἐννοεῖ ἀσφαλῶς τὸν Νέστο) καὶ προχώρησε πρὸς τὸν ΑἼμο, ἀλλὰ οἱ Τούρκοι ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ ἀπὸ παντοῦ τὸν ἀνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα περιγράφεται ἡ ὑποχώρησή του μὲ συνεχεῖς μάχες πρὸς χιλιάδες Τούρκους, πρὸς 4 χιλ. Τούρκους, Ἀλβανούς

¹ Ε. ἄ. ἐκδ. Τομαδάκη, σ. 186. Ἐκδ. Βαλέτα, σ. 221.

² Πρβλ. καὶ σκέψεις Β α λ έ τ α, ἐ.ἄ. σ. λβ'-λδ'. Βλ. καὶ σ. 228-229.

³ Λ ά σ κ α ρ ι, ἐ.ἄ. σ. 39-42.

⁴ Κ. Ν. Σ ά θ α, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, σ. 579-582.

καὶ Γιουρούκους στὸ Μενοίκιο ὄρος καὶ πρὸς 15 χιλ. στὴν Ζίχνα, ὅπου ἀγωνίζεται ἥρωικά. Τελικὰ ὑποχωρεῖ στὸ Πράβι καὶ δρασκελίζοντας τὸ Παγγαῖο κατεβαίνει στὸν κόλπο τοῦ Ὀρφانوῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν βρίσκει οὔτε Ρώσους οὔτε ρωσικὰ καράβια, μπαίνει στὴν Χαλκιδικὴ καὶ καταφεύγει στὶς μονὲς τοῦ Ἁγ. Ὁρους καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ καράβια ξαναγυρίζει στὴν Σκόπελο ὕστερ' ἀπὸ δίμηνη ἀπουσία. Ἄν φαντασθῆ κανεὶς πόσο μεγάλη καὶ ἐπικίνδυνη εἶναι ἡ διαδρομὴ τοῦ Νικοτσάρα, εἶναι ἀδύνατο νὰ παραδεχθῆ ὅτι πραγματοποιήθηκε. Σχηματίζει ἓνα πελώριο τόξο ἀπὸ τὴν Κατερίνη ὡς τὸν κόλπο τοῦ Ὀρφانوῦ (ἀποτελεῖ σχεδὸν τὰ 3/4 ἐνὸς μεγάλου κύκλου) καὶ περνᾷ συχνὰ μέσα ἀπὸ συμπαγεῖς τουρκικοὺς πληθυσμοὺς, ἰδίως ἐπάνω ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ στὴν κατάστικτη ἀπὸ Γιουρούκους περιοχὴ. Ἦταν δυνατὸν νὰ διανυθῆ ἡ ἀπόσταση αὐτὴ μὲ τὰ τόσα καὶ ποικίλα ἐμπόδια μέσα σὲ δύο μῆνες; Ὁ Κανδηλῶρος, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὸς τὴν ἔκθεση τοῦ Σάθα, δυσπιστεῖ μόνο πρὸς τὴν ἀκρίβεια τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῆς μεγάλης αὐτῆς πορείας καὶ σωστὰ παρατηρεῖ ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν «νὰ διαρκέσῃ δύο μῆνας περίπου ἢ προέλασις καὶ ὑποχώρησις αὐτῆ, ἐν μέσῳ τόσων χιλιάδων διωκτῶν»¹.

Ἡ περαιτέρω κριτικὴ ἐξέταση τῶν στοιχείων αὐτῶν, καθὼς καὶ ἡ ἀντιπαραβολὴ τους πρὸς ἄλλα πιὸ θετικὰ θὰ μᾶς βοηθήσῃ ν' ἀπομακρύνουμε τὰ μυθώδη καὶ νὰ βροῦμε τὴν ἀλήθεια. Συγκεκριμένα οἱ παραπάνω ἡμερομηνίες εἶναι λανθασμένες. Εἶναι πραγματικὰ μεγάλη ἀνακρίβεια, ὅτι ὁ Νικοτσάρας ἐπιστρέφει στὴν Σκόπελο στίς 20 Σεπτεμβρίου 1807², γιὰτὶ σύμφωνα μὲ ἓνα ἔγγραφο τῆς 10 Ἰουλίου 1807, πού παραθέτει ὁ Ἰγγλέζης, ὁ Νικοτσάρας εἶναι νεκρὸς (μιλεῖ γιὰ τὸν «μακαρίτην Τζάραν»). Τὸ ἔγγραφο αὐτό, πού ὑπογραφόταν ἀπὸ τρεῖς καπετάνιους καὶ ἀπευθυνόταν πρὸς τοὺς προεστοὺς τῆς Σκοπέλου, ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Τιμώτατοι προεστοί.

Παρακαλοῦμεν νὰ ἤθελε κρᾶξῃτε τὸν Ἀγγελῆ Ρεῖζη λιμνιώτη³ ὁποῦ ὁ μακαρίτης Τζάρας ἔκαμε τὸ καράβι του πρέζα⁴ νὰ ἔρθῃ νὰ τὸ πάρῃ καὶ νὰ μᾶς εἰπῆ ἂν ἔχει ἀκόμα τουρκικὸ πράμα μέσα, διότι ἐμᾶς ὁ μακαρίτης μᾶς εἶπε ὅτι τὸ καράβι τὸ ἔκαμε πρέζα, ἐπειδὴ τὰ πασαπόρτια του εἶναι σπόρικα⁵ μάλιστα τῶρα ὁποῦ εὐρίσκεται καὶ τούρκικο μὲ μάρκες, καὶ τὸ μαρτυροῦνε οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ ἴδιος Παρτζηνέβελος⁶ καὶ γραμματικὸς τοῦ καραβίου, ἂν δὲν εὐρισκότανε τὸ πρᾶμα εἶχαμεν ἀπόφασιν νὰ τὸ δώσωμεν

¹ Τ. Κανδηλῶρου, Ὁ ἀρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου 1500-1821, Ἀθῆναι 1924, σ. 371-372.

² Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 579-582.

³ Λιμνιώτης=κάτοικος τῆς Λήμνου

⁴ Πρέζα=λεία

⁵ Σπόρικα=ὄχι ἐν τάξει

⁶ Παρτσινέβελος=μέτοχος

τὸ καράβι, τώρα πρέπει νὰ τὸ πᾶμε εἰς τὴν Τένεδον· ἂν ἐρχότανε ἀπὸς τοῦ αὐτοῦ ἴσως καὶ γίνοντανε κανένα μερεμέτι¹, μὰ τοῦ λόγου τοῦ τὸ βαστὰ εἰς τὸ ψιλό.

1807 Ἰουλίου 10 Στενό.

Ταῦτα καὶ μένομεν
Καπετὰν Γεώργης Μποσινακόπουλος
Καπετὰν Στυλιανὸς Ἄντωνίου
Καπετὰν Ἀργύρης τοῦ Πολυχρόνη

Ἐπίτροπος τοῦ μακαρίτου σκοτωμένου στρατιώτου τῆς αὐτοκρατορίας πάσης Ρωσσίας Νικοζτάρας.

(Σφραγίδα
Νικοτσάρα)²

Νομίζω ὅτι ὁ Ἰγγλέζης λανθασμένα διάβασε «ἐπίτροπος» καὶ «Νικοζτάρας» ἀντὶ τῶν ὀρθῶν «ἐπίτροποι» καὶ «Νικοτζάρα». Οἱ ὑπογραφόμενοι δηλαδὴ εἶναι πιστοὶ σύντροφοι τοῦ Νικοτσάρα, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατό του ἀναλαμβάνουν ὡς ἐπίτροποι νὰ ξεκαθαρίσουν τὶς διαφορὰς ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις του. Ἡ σφραγίδα του δὲν μπαίνει, γιὰ νὰ δεიχθῆ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ εἶναι τοῦ Νικοτσάρα, ἀλλὰ ὅτι οἱ καπετάνιοι ἐνεργοῦν πραγματικὰ ὡς ἐπίτροποι του. Πῶς ὁ Ἰγγλέζης ἔπεσε στὸ ὀλισθημα αὐτό; Παρασύρθηκε, φαίνεται, ἀπὸ τὴν ἀνακριβῆ ἡμερομηνία τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Νικοτσάρα ποῦ δίνει ὁ Σάθας, δηλαδὴ τὴν 20 Σεπτεμβρίου, καὶ ἐπομένως φαντάστηκε ὅτι ἡ φράση «ὁ μακαρίτης Τζάρας» τοῦ ἐγγράφου τῆς 10 Ἰουλίου ἀναφέρεται σὲ ἄλλον στρατιωτικὸ μὲ ρωσικὴ ὑπηκοότητα, συνώνυμο καὶ συγγενῆ τοῦ Νικοτσάρα³.

Ὅτι ὁ Νικοτσάρας εἶχε πεθάνει πρὶν ἀπὸ τὶς 20 Σεπτεμβρίου 1807 τὸ εἶχε παρατηρήσει καὶ αὐτὸ ὁ Κανδηλῶρος, ὁ ὁποῖος μνημονεύει ἐγγραφο τῆς γυναίκας τοῦ Νικοτσάρα, τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1807 ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο, μὲ τὸ ὅποιο ἀνέθετε στὸν Ἀναγνώστη (Ἀναγνωσταρᾶ) νὰ παραλάβῃ ἀπὸ τὸν Ρῶσο ναύαρχο τοῦ Αἰγαίου Σενιάβιν τὸ βιὸς τοῦ ἀνδρός της⁴. Ὁ ἴδιος μάλιστα ὁ Κανδηλῶρος γράφει ὅτι «οὐδεὶς ἐκ τῶν ἱστορικῶν καθορίζει τὴν δρᾶσιν καὶ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην». Βασισζόμενος μάλιστα στὸ ἐγγραφο τῆς γυναίκας τοῦ Νικοτσάρα

¹ Μερεμέτι=διόρθωσις, ἐδῶ τακτοποίησης.

² Νικ. Ἰγγλέζης, Τὰ ἄρματαλίκια καὶ ὁ ἥρως Νικοτζάρας, Φυλλάδιον Α', Ἀθήναι 1884, σ. 22-23.

³ Ε.ά. σ. 22, 23.

⁴ Κανδηλῶρος, Ὁ ἄρματαλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, σ. 378.

ὑποστηρίζει ὅτι σκοτώθηκε στις ἀρχές τοῦ Σεπτεμβρίου¹. Σύμφωνα ὁμως μὲ ὅσα ἀπέδειξα παραπάνω, νομίζω ὅτι ὁ καθορισμὸς του αὐτὸς δὲν εἶναι σωστός. Ὁ Νικοτσάρας σκοτώθηκε δυὸ μῆνες νωρίτερα, στις ἀρχές Ἰουλίου 1807, ὅπως θ' ἀποδείξω ἀμέσως παρακάτω.

Ἄξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ Νικοτσάρας θεωρεῖται ὡς «σκοτωμένος στρατιώτης τῆς αὐτοκρατορίας πάσης Ρωσίας». Πότε ὁμως μπαίνει στὴν ὑπηρεσία της; Ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀποκαλυπτικές εἶναι τρεῖς ἐπιστολὲς τῶν Ρώσων, 1 τοῦ Παλατινοῦ, ὑπασπιστῆ τοῦ Σενιάβιν (28 Μαΐου 1807) καὶ δύο ἄλλες τοῦ ἴδιου τοῦ Σενιάβιν (7 Ἰουνίου καὶ 9 Ἰουνίου 1807), ποὺ στέλνονται στὸν Νικοτσάρα μὲ τὸν σκοπὸ νὰ τὸν καλέσουν γιὰ κοινὴ δράση ἐναντίον τῶν Τούρκων². Ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς αὐτὲς βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Νικοτσάρας φθάνει στὸ Βόρειο Αἰγαῖο προερχόμενος ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο, καὶ τὸν Μάιο κιάλας τοῦ 1807 δρᾷ ἐκεῖ μὲ βάση ἀσφαλῶς τὶς Βόρειες Σποράδες. Ὁ Σενιάβιν, ὁ ναύαρχος τῆς ρωσικῆς μοίρας τοῦ Αἰγαίου, ἀνησυχεῖ γιὰ τὴν φοβᾶται τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων σὲ βάρος τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν καὶ γιὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ σπασμοδικὰ καὶ ἄσκοπα κινήματα, τὸν προσκαλεῖ στις ἀρχές Ἰουνίου 1807 νὰ ἔλθῃ νὰ τὸν συναντήσῃ στὴν Τένεδο ὅπου ἡ μοῖρα του ναυλοχεῖ. Οἱ τελευταῖες λέξεις τοῦ τελευταίου γράμματος τοῦ Σενιάβιν, τῆς 9 Ἰουνίου 1807 («σοῦ στέλνω ἐξεπίτηδες τὸ παρὸν ἀρμαμέντο, μὲ τὸ ὅποῖον ἔλα διὰ νὰ συνομιλήσωμεν διὰ τὰ πάντα») μᾶς κάνουν νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὕστερ' ἀπὸ 2-4 ἡμέρες ὁ Νικοτσάρας ἦλθε στὴν Τένεδο, εἶδε τὸν Σενιάβιν, συσκέφθηκε καὶ κατέστρωσε μασί του ὁ Ἑλληνας αὐτὸς ἀρχηγὸς τῶν καταδρομῶν τὸ παράτολμο σχέδιο νὰ διασχίσῃ τὶς βαλκανικὲς χῶρες καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὰ ρωσικὰ στρατεύματα τῆς Βλαχίας. Σκοπὸς τους ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ν' ἀναταράξουν καὶ νὰ ξεσηκώσουν τοὺς χριστιανοὺς ραγιαδες καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ καταπλήξουν καὶ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς Τούρκους.

Καὶ τὸ σχέδιο αὐτὸ, ὀρηκτικὸς καθὼς ἦταν ὁ Νικοτσάρας, ἐπιχείρησε νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ ἀμέσως. Ἀπὸ ποῦ ὁμως ξεκίνησε καὶ ποῦ ἀποβιβάστηκε; Ἴδου τὸ πρόβλημα. Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι ἔφθασε στὴν Τένεδο στις 12-13 Ἰουνίου καὶ ὅτι ὕστερ' ἀπὸ ἓνα περίπου μῆνα, στις 10 Ἰουλίου, ἦταν κιάλας «μακαρίτης», ὅπως ἀποδειχεται ἀπὸ τὸ γράμμα τῶν ἐπιτρόπων του πρὸς τὸν Λημνιώτη Ἀγγελῆ Ρεῖζη, πρέπει νὰ θεωρήσουμε βέβαιο ὅτι δὲν ἀποβιβάστηκε στὴν Κατερίνη καὶ δὲν ἔκαμε τὴν μεγάλη ἐκεῖνη διαδρομὴ, ποῦ μᾶς περιγράφει ὁ Σάθας, ἀλλὰ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Τένεδο ἢ Σκόπελο ἀμέσως, ἀποβιβάστηκε στὸν κόλπο τοῦ Ὀρφανοῦ, στὸν σημερινὸ Σταυρὸ, καὶ προχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ.

¹ Κανδηλώρου, ἑ.ἀ. σ. 378-379.

² Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, σ. 578-579.

Αὐτὴν ἄλλωστε τὴν περιγραφή μᾶς δίνει στὰ «Ἐνθυμήματα Στρατιωτικὰ» τοῦ ὁ Κασομούλης, ποὺ ἦταν 7-9 χρονῶν ὅταν διαδραματίζονταν τὰ γεγονότα αὐτά. Χρονολογικὰ λοιπὸν ὁ Κασομούλης εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ ἀπὸ τὸν Σάθα στὰ γεγονότα καὶ πολὺ πιὸ θετικὸς στὶς εἰδήσεις του. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτές, ὁ Νικοτσάρας, ἀφοῦ ἔκαμε μερικὲς ἀποβάσεις καὶ πειρατείες στὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας (τὸν ἐπικρίνει γι' αὐτό, ὅπως εἶδαμε, ὁ Σενιάβιν μέσω τοῦ ὑποσπιστῆ του)¹, θέλησε ἔπειτα νὰ περάσει «προσπονημένος μὲ τὸ σῶμα του» (δηλαδή ὡς φίλοι τῶν Τούρκων) στὴν Βλαχία, ὅπου ὑπῆρχαν ρωσικὰ στρατεύματα, καὶ νὰ τεθῆ κάτω ἀπὸ τὶς διαταγές τοῦ ἐκεῖ ἡγεμόνα. (Ὁ Κασομούλης δὲν γνωρίζει τίποτε σχετικὰ μὲ τὶς συνεννοήσεις τοῦ Νικοτσάρα μὲ τὸν Σενιάβιν). Ἔτσι λοιπὸν, χωρὶς ν' ἀκούσῃ τὶς συμβουλές τῶν φρόνιμων Λαζαίων, ἀποβίβασθηκε στὸν Σταυρὸ τῆς Χαλκιδικῆς μὲ 120 ἀνδρείους Τουρκαλβανούς (ἴσως αὐτοὶ θὰ ξεγελοῦσαν τοὺς Τούρκους) καὶ 200 Ἕλληνες, ἀκολούθησε τὸν πιὸ σύντομο δρόμο, πέρασε τὸν Στρυμόνα κοντὰ στὸ χωριὸ Ἄχινὸς καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν Ζίχνα. Ἐναντίον του ἔρχεται ὁ Ἰσμαήλ μπέης τῶν Σερρών μὲ 8 χιλ. ἄνδρες καὶ συμπλέκεται μαζί του. Ὑστερ' ἀπὸ τρεῖς μέρες οἱ Τουρκαλβανοὶ συμπολεμιστές του παραδίδονται καὶ ἔτσι μένει μόνος ὁ Νικοτσάρας μὲ 100 ἄνδρες. Ἀπελπισμένοι λοιπὸν οἱ Ἕλληνες κάνουν τὴν νύχτα ἓνα τολμηρὸ γιουρούσι μὲ τὰ γαταγάνια στὰ χέρια μέσα ἀπὸ τὰ πλήθη τῶν ἐχθρῶν, ὑποχωροῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο, ἀπωθοῦν τὴν τουρκικὴ φρουρὰ τῆς γέφυρας καὶ τέλος ὕστερ' ἀπὸ πολλοὺς κόπους μπαίνουν στὸ Ἅγιον Ὅρος. Εἶχαν σωθῆ ὁ ἀρχηγός, τὰ πρωτοπαλλήκαρα καὶ 60 περίπου ἄνδρες. Ἐκεῖ ξεκουράζονται μερικὲς μέρες². Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν, ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ τὸν Κασομούλη σὲ 15, μοῦ φαίνεται ὑπερβολικὸς, γιατί, ἂν συνέβαινε ἓνα τέτοιο πράγμα, οἱ Τούρκοι θὰ τιμωροῦσαν αὐστηρότατα τοὺς μοναχοὺς. Νομίζω ὅτι κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου εἶχε λήξει κιόλας ἡ παράτολμη αὐτὴ ἐπιχείρηση τοῦ Νικοτσάρα καὶ ὅτι τότε ἦ στὶς πρώτες ἡμέρες τοῦ Ἰουλίου ἔκανε τὴν νέα ἐμφάνισή του στὸ Λιτόχωρο, ὅπου καὶ βρῆκε τὸν θάνατο πολεμώντας ἐναντίον Τούρκων καὶ στρατολογημένων Ἑλλήνων χωρικῶν, ποὺ ἦταν κουρασμένοι καὶ ἀγανακτισμένοι ἀπὸ τὶς ἀναστατώσεις τῶν πειρατῶν κλεφταρματολῶν³. Δηλαδή εἶχαν περάσει 20 περίπου μέρες ἀπὸ τὴν ἀπόβαση τοῦ Νικοτσάρα στὸν Σταυρὸ τῆς Χαλκιδικῆς ὡς

¹ Βλ. Σάθα α, ἔ.ἀ. 579.

² Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα, τ. Ι σ. 61-62.

³ Ἐ.ἀ. σ. 62-63. Ἐπομένως ἀνακριβής εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Κασομούλη ὅτι ὁ Νικοτσάρας πέθανε «περὶ τὸν Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον» τοῦ 1807 (ἔ.ἀ. σ. 63). Φαίνεται ὅτι ὁ Κασομούλης δὲν ἦταν βέβαιος γιὰ τὴν ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Νικοτσάρα, γιατί ὁ ἴδιος εἶχε διαγράψῃ στὸ χειρόγραφό του παλαιότερη εἴδηση ὅτι ὁ περίφημος κλέφτης πέθανε στὰ τέλη τοῦ 1807 (ἔ.ἀ. σ. 63, ὑποσημ. 4).

τὴν ἐπιστροφή του. Οἱ σύντροφοί του μετέφεραν τὸ πῶμα του στὴν Σκιάθου καὶ τὸ ἔθαψαν στὴν μονὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας¹. Σύμφωνα ὁμως μ' ἓνα τραγούδι ποὺ ἴσως τραγουδιέται ἀκόμη στὸ νησί:

*Συδρόφοι τὸν ἐσκότωσαν, συδρόφοι τὸν θρηνοῦσαν
καὶ δὲ δὸ μαρτυροῦσαν.*

*Οὔτε σὲ χώρα τάφηκε οὔτε σὲ μοναστήρι,
μόν' πῆγαν καὶ τὸν ἔθαψαν στοῦ Λεχουνοῦ τὸ ρέμα.*

*Χρῆμα πολὺ τοῦ βάλανε στὸ δάφο του μαζί του,
μαζί καὶ τὸ τουφέκι του, μαζί καὶ τὸ σπαθὶ του².*

4. Ἄλλὰ καὶ ἓνας ἄλλος Ἕλληνας ἀγωνιστής, ποὺ σήκωσε τὴν σημαία τῆς ἀνταρσίας τὸν ἐπόμενο χρόνο 1807, ὁ Εὐθ. Μπλαχάβας, φαίνεται ὅτι δέχεται τὶς ἀπηχῆσεις τῶν ἀγῶνων τῶν Σέρβων καὶ βρίσκεται ἢ προσπαθεῖ νὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφὴ μαζί τους. Ὁ Τουρκαλβανὸς ποιητὴς Χατζῆ Σεχρέτης ποὺ ἔγραψε τὴν «Ἀληπασιάδα» παραθέτει στίχους ποὺ μιλοῦν γιὰ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀνταρσίας τῶν Σέρβων στοὺς Ἕλληνας καὶ συγκεκριμένα στὸν Μπλαχάβα:

*Ὁ δαίμων λέγει τοῦ παπᾶ «ἔσεῖς τί καρτερεῖτε;
Δὲν στέλνεις σ' ὄλο τὸν ραγιά ὅλοι ν' ἀρματοθῆτε;
Τὸν Τοῦρκο νὰ βαρέσετε, ἐκεῖνον τὸν ἀβάνη,
ὅπου παιδεύει τὸν ραγιά, κί ὄτ' ἀγαπᾶ τοῦ κάνει;
Ν' ἀρματοθ' ὄλος ὁ ραγιάς τὸν Τοῦρκο νὰ κτυπήσῃ,
Στὴν Λάρσα καὶ στὰ Τρίκαλα ἀβάνη μὴν ἀφήσῃ.
Ὁ Σέρβος μὲ τὸν Μόσκοβο δὲν βλέπετε τί κάνει;»³*

Παρακάτω ὁ Χατζῆ Σεχρέτης βάζει τὸν Μπλαχάβα νὰ λέγῃ στὸν ἀδελφό του Θόδωρο:

*Ὁ Καραγεῶργος ἔβαλε στοῦ λόγου του ἔξουσία,
νὰ λάβ' ἀπὸ τὸ Μόσκοβο στὸ Σέρπι βασιλεία.
Γραφθῆκαν μὲ τὸν Μόσκοβο ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
γιὰ νὰ τὸν κάμ' ὁ Μόσκοβος τὸν Καραγιῶργο κράλη.
Κί ὁ Καραγιῶργος ζάπωσε ὄλο τὸ Μπελιγράτι,
κί ὦραν τὴν ὦραν βρίσκεται μὲ τὸ σπαθὶ στὴν πλάτη.
Καὶ τὸ δικό μου τῶνομα κ' ἐγὼ θέλ' νὰ τ' ἀξιώσω,
κ' ἀπὸ τὲς τέσσαρες μεριὲς ραγιάδες θὰ σηκώσω⁴.*

¹ Ἐ.ἀ. σ. 63

² Γ. Α. Ρ ή γ α, Σκιάθου λαϊκὸς πολιτισμὸς, τευχ. Α' Δημόδη ἄσματα, Θεσσαλονίκη 1958, σ. 227. Πρβλ. καὶ σ. 228.

³ Σ ἄ θ α, Τουρκ. Ἑλλάς, σ. 596.

⁴ Σ ἄ θ α, ἔ.ἀ. σ. 596.

Ὁ Χατζῆ Σεχρέτης παρουσιάζει ἀκόμη τὸν Μπλαχάβα νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς ἀγάδες τῆς Λάρισας καὶ τῶν Τρικάλων ὅτι βρίσκεται σὲ συνεννοήσεις μὲ τοὺς Σέρβους:

. . . . .
*Κί' ἀπὸ πὲς τέσσερες μεριές χαρτιά μου προβοδοῦνε,
 κί' ὦραν τὴν ὦραν γίνονται χαζίρι πὸν νὰ βγοῦνε.
 Κί' ὁ Καραγιῶργος μῶστειλε τέτοιαις λογιῆς χαμπέρι,
 ἂν κάμη χρεία τίποτε, μὸν προβοδάει ἀσκέρι.
 Ἀκόμα κι ὅλα τὰ νησιὰ κ' ἐκεῖνοι μὲ βοηθοῦνε,
 μολύβι καὶ τζιμπιχανὲ ἐδῶ μὸν προβοδοῦνε»¹.*

Τὰ λεγόμενα τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη φαίνεται νὰ παραδέχεται ὁ Σάθας, ὅταν γράφῃ ὅτι στὶς ἀρχὲς τοῦ 1808 ἦλθαν ἀπὸ τὴν Σερβία στὸν Ὀλυμπο Ρῶσοι ἀπεσταλμένοι μὲ ἐπιστολὲς τοῦ Καραγεώργη καὶ τοῦ ἐλληνικῆς καταγωγῆς συμβούλου τοῦ ρωσικοῦ κράτους Ροδοφονίικην, οἱ ὁποῖοι παρακινοῦσαν τοὺς Ἕλληνας ν' ἀρπάξουν γιὰ τελευταία φορὰ τὰ ὄπλα καὶ νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν Σέρβων. Οἱ ἐνέργειες τῶν Ρώσων ἀπεσταλμένων ἐρέθισαν τὰ πνεύματα καὶ ἀναπτέρωσαν τὶς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων².

Ὁ Rouqueville θεωρεῖ ὅτι ὁ πρῶν Ἄρτης Ἰγνάτιος δὲν ἦταν ξένος πρὸς τὴν ἐπανάσταση τοῦ Μπλαχάβα, καθὼς καὶ πρὸς τὶς ἄλλες κατὰ τόπους ἀνταρσίες πὸν ἐκδηλώνονταν κατὰ μῆκος τῆς κοίτης τοῦ Ἄξιου (Βαρδάρ) πρὸς τὴν διεύθυνση τῆς Φιλιππούπολης. Ἄς σημειωθῇ ὅτι εἶχε τοποθετηθῆ ἀπὸ τοὺς Ρώσους ὡς μητροπολίτης Βουκουρεστίου³.

Τὸ ὅτι ὁ Μπλαχάβας εἶχε ἔλθει σὲ συνεννοήσεις μὲ τοὺς Ρώσους τοῦ Ἰονίου ἢ τοῦ Αἰγαίου πρὶν ἀπὸ τὴν συνθήκη τοῦ Τίλισιτ (25 Ἰουνίου/7 Ἰουλίου 1807) φαίνεται νὰ εἶναι γεγονός, ἂν πιστέψουμε ὅσα γράφει λίγο ἀργότερα ὁ ἀξιόπιστος περιηγητὴς καὶ στὴν πραγματικότητα πράκτορας τῶν Ἀγγλων Leake: ὅτι ὁ Ἄλῆ πασάς εἶχε ἀνακαλύψει τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Μπλαχάβα μὲ τοὺς Ρώσους τῆς Κερκύρας⁴.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος τοῦ Μπλαχάβα οἱ κλεφταρματολοὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ὑποχώρησαν πρὸς τὸν Ὀλυμπο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέφυγαν πρὸς τὶς Βόρειες Σποράδες, στὰ γνωστά τους καταφύγια, Σκιάθο, Σκόπελο καὶ Σκῦρο. Καὶ μὲ βάση τὰ νησιὰ αὐτὰ ξανάρχισαν τὶς πειρατεῖες στὰ βόρεια παράλια τοῦ Αἰγαίου τρεφόμενοι μὲ τὶς χιμαιρικὲς ἐλπίδες ὅτι οἱ Ρῶσοι, πὸν εἶχαν μπλεχτῆ πάλι σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους,

¹ Σάθας, ἔ.ἀ. σ. 598.

² Σάθας, ἔ. ἀ. σ. 587-588.

³ Βλ. Rouqueville, Histoire de la régénération de la Grèce, Paris 1924, τ. 1, σ. 290-291.

⁴ W. Leake, Travels in northern Greece, London 1835, τ. 4, σ. 543-544.

θά κατέβαιναν από την Σούμλα προς την Μακεδονία και θά ένώνονταν μαζί τους. Στο μεταξύ μάταια ό τουρκικός στόλος προσπαθοῦσε νά τους συντρίψει και νά έξουθενώσει τὰ όρμητήριά τους. Τὰ έλαφρά έλληνικά πειρατικά καράβια με μεγάλη έπιτηδειότητα ξεφευγαν την καταδίωξη του βραδυκίνητου στόλου του καπουδάν πασά¹.

Ἡ κατάσταση αὐτή έξακολούθησε ώς τὰ μέσα του 1812, όποτε έσημειώθησαν άλλεπάλληλα γεγονότα, που έπρόκειτο νά έχουν δυσμενείς συνέπειες στην δράση τους: ή λήξη του ρωσοτουρκικού πολέμου και ή ειρήνη του Βουκουρεστίου (Μάιος 1812), ή αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων από τις παραδουνάβιες χώρες, ή προσωρινή κατάπαυση των έχθροπραξιών Σέρβων και Τούρκων και ή καταδίωξη τῆς πειρατείας από τους στόλους των μεγάλων δυνάμεων, που ένδιαφέρονταν για την ακίνδυνη διεξαγωγή του έμπορίου στην Έγγυς Ἐνατολή. Ἀπελπισμένοι τότε ἄρχισαν νά έννοούν ότι οί άγώνές τους ήταν πάνω από τις δυνάμεις τους και ότι έπρεπε προσωρινά τουλάχιστον νά συνθηκολογήσουν με τους αντίπαλους των, δηλαδή νά τελειώσουν κατά ένα τρόπο έντιμο τις έπιχειρήσεις και νά ξαναπάρουν τὰ άρματολίκια τους². Ἡ διαπραγματέυση όμως του ζήτηματος αὐτου βγαίνει από τὰ όρια του θέματός μου.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Κασομούλη, Ἐνθυμήματα, 1 σ. 73.

² Κασομούλη, έ. ά. 1 σ. 73.